

A pedagógia története nemzetközi folyóirata. M. DEBESSE (Paris), J. DOLOH (Saarbrücken) és J. A. LAUWERYS közreműködésével szerkeszti R. L. PLANCKE. Gent, 1963. III. 1. sz. (1—255. l.), III. 2. sz. (257—518. l.), 1964. IV. 1. sz. (1—277. l.).

Olyan folyóiratnak, mely negyedévenként és viszonylag szűken megállapított lapszámban jelenik meg, kevés a lehetősége arra, hogy rendszeresen és folyamatosan tájékoztasson a külföldi figyelemre méltó irodalomról. Ezt a szolgálatot a megjelenő művek áttekinthetetlen mennyiségére való tekintettel kedvezőbb helyzetben levő lapok is fokozatosan átengedik dokumentációs központok közleményeinek. Kívételt kell azonban tennünk olyankor, mikor egyes szerzők önkéntesen hívják fel a figyelmet jelentős munkára, vagy amikor meglévő kapcsolatok köteleznek a beszámolásra.

A *Paedagogica Historica* szerkesztője, R. L. PLANCKE több alkalommal fordult hozzánk különböző adatokért. Viszonzásképpen megküldte a folyóirat fent megadott számait. Ezek alapján állítottuk össze rövid ismertetésünket, mely nem terjed ki többre, mint a nagyobb tanulmányok címének felsorolására. Más megoldást ilyen együttes bemutatásnál alig választhattunk, mert egy-egy füzet tanulmány-kötet terjedelmű, és igen eltérő tanulmányok szerepelnek bennük. Úgy gondoljuk, hogy a figyelem felhívása a folyóiraatra mégsem csak udvariassági aktus, nem is csak azt a pontosságot nyugtázzuk vele, mellyel a folyóirat szerkesztője, R. L. PLANCKE a *Magyar Pedagógia* neveléstörténeti tanulmányait számon tartja és kimutatja: érdek fűződik ahhoz, hogy neveléstörténészeink ismerjék a mai neveléstörténeti értékeléseket, hiszen sok olyan személyiség és irányzat kerül szóba, akiknek vagy amelyeknek komoly nyomai vagy hatásai vannak saját pedagógiánkban is.

Meg kell még említeni, hogy a folyóirat szerkesztő bizottságában helyet foglal JAUSZ BÉLA magyar és BOGDAN SUCHODOLSKI lengyel egyetemi tanár, továbbá hogy az átnézett anyagban egy cseh szerző tanulmánya is szerepel.

Az egyes számokban megjelent tanulmányok (mellette a közlemény nyelve és lapszáma):

III. 1. sz. ASHMORE, ERIC: Wilhelm von Humboldt gondolatai a jellem nevelés útján történő formálásáról (angol, 5—26. l.); ELZER, HANS-MICHAEL: Didaktikai, nevelés- és műveltség (Bildung) — központú pedagógia a XVIII. században (német, 27—74. l.); KERGEL, CHRISTIAN: A testnevelés a XX. század pedagógiájában stb. (német, 75—96. l.); SACK, SAUL: Az amerikai orvosképzés kezdetei (angol, 97—132. l.); ASMUS, WALTER: Az ifjú Herbart (1797—1800.) (német, 133—190. l.).

III. 2. sz. CUMMING, IAN: James Mill és a radikális hitetlen egyetem (angol, 257—274. l.); HARTONG, KONRAD: A „Pedagogia perennis” fogalma és Otto Willmann vitája Wilhelm Dilthey-vel (német, 275—292. l.); JONES, EMILY KATHRIN: Hogyan tárgyalták a közönséges törtéket az amerikai matematika-tanításban 1719-től 1839-ig (angol, 293—330. l.); LANGENEHL, HANNO: A korai németországi erkölcsi hetilapok pedagógiai példaképei (német, 331—352. l.); NAYAGAM, XAVIER S. THANI: A régi indiai nevelés tipológiája (angol, 353—377. l.); RIOUX, GEORGES: Wolfgangus Ratichius pedagógiája (Ratke, 1571—1635., francia 378—389. l.); VOLPICELLI, LUIGI: Az iskola első évei Rómában 1870-től (olasz, 390—419. l.); ASMUS, WALTER: Az ifjú Herbart (1800—1802., német, 420—474. l.).

IV. 1. sz. BRAMBORA, JOSEF: A béke az egyetlen szükséges dolog (Comenius, francia, 5—23. l.); HALLIWELL, KENNETH: Az anglikán iskolák és az 1936-os és 1944—53-as nevelési törvények (angol, 24—46. l.); KERGEL, CHRISTIANUS: Q. Horatius Flaccus és a testnevelés (összes művei alapján, latin, 47—56. l.); MISSINE, LEO: Jacotot egyetemes oktatási módszere (flamand, 57—110. l.); MORITZ, FRANZ: A „javak” fogalmának keletkezése és fejlődése Otto Willmann pedagógiájában (német, 111—148. l.); PARKER, FRANKLIN: Az afrikai nevelési hivatal kezdetei Észak-Rhodéziában (149—162. l.); PRÉVOT, ANDRÉ: A Keresztény Iskolatestvérek és a technikai irányú nevelés pedagógiája a XVIII. és XIX. században (francia, 163—184. l.); SCHUH, BERTHOLD: A fiatal Eichendorff neveltetésével kapcsolatos élményei Berlinben és Bécsben (német, 185—216. l.).

KISS ÁRPÁD

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA PEDAGÓGIAI BIZOTTSÁGA

Elnök: NAGY SÁNDOR, Budapest V., Pesti Barnabás u. 1., Titkár: TAKÁCS ETELE, Budapest V., Pesti Barnabás u. 1., Tagok: ÁBENT FERENC, Budapest V., Pesti Barnabás u. 1. ÁGOSTON GYÖRGY, Szeged, Tánácsis Mihály u. 2., FALUDI SZILÁRD, Budapest IX., Dimit-

rov tér 8., FARAGÓ LÁSZLÓ, Budapest VII., Gorkij fasor 17—21., FÖLDES ÉVA, Budapest VII., Bethlen tér 2., JAUSZ BÉLA, Debrecen, Egyetem, JÓBORU MAGDA, Budapest VIII., Múzeum körút 14—16., KISS ÁRPÁD, Budapest VII., Gorkij fasor 17—21., SZARKA

JÓZSEF, Budapest VII., Gorkij fasor 17—21.,
SZEKOLSZKY ISTVÁN, Budapest VII., Gorkij
fasor 17—21., VAJÓ PÉTER, Budapest V.,
Széchenyi rakpart 19., ZIBOLEN ENDRE, Bu-
dapest V., Egyetem tér 1—3.

Az MTA Pedagógiai Bizottsága 1965. február 22-én tartott ülésén meghallgatta és jóváhagyta Nagy Sándor elnök beszámolóját a Bizottság elmúlt évi munkájáról, valamint előterjesztését az 1965. évi bizottsági munka tervére vonatkozólag. Utána Jansz Béla a neveléstörténeti, Szarka József a neveléseméleti és Szokolosky István a didaktikai-metodikai albizottság munkásságáról és jövő terveiről adtak tájékoztatást. A hozzászólások és javaslatok a Pedagógiai Bizottság könyvkiadási lehetőségeinek tágitására, a pedagógiai tárgyú könyvkiadás terveinek összehangolására, a rokon tudományokkal való szorosabb kapcsolat felvételére, a bizottsági munka nagyobb nyilvánosságának biztosítására, általában a hatékonyabb irányítás formáinak keresésére ösztönöztek. A Pedagógiai Bizottság 1965. április 5-én tartott ülésén Jansz Béla emlékezett meg felszabadulásunk 20. évfordulójáról (megemlékezésnek szövegét előbb közöltük). Utána Kiss Árpád a neveléstudományi kutatás módszereiről nyújtott áttekintést franciaországi tanulmányútja tapasztalatai alapján. Ágoston György a Szegedi Nyári Egyetem 1965. évi programjáról tájékoztatta a bizottságot.

A Pedagógiai Bizottság 1965. május 31-i ülésén Szarka József A távlati tudományos kutatási terv végrehajtásának eddigi eredményei, Vajó Péter Tájékoztató az ideológiai munka irányelveiről címen tartott előadást. Mindkét előadást élénk vita követte.

Az Akadémia Neveléstörténeti Albizottsága érdekes, az eddigiekhez képest sajátos jellegű ülést tartott: a *külföldi neveléstörténeti tanulmányutak tapasztalatait* tárgyalta meg. Lantos István aspiráns németországi tanulmányairól, Vág Ottó a munkásmozgalom közoktatáspolitikájának potzdami konferenciájáról és Bajkó Máttyás csehszlovákiai kutatásairól számolt be.

Jansz Béla elnöki megnyitója után Lantos István ismertette a *Német Demokratikus Köztársaságban folytatott aspiráns tanulmányainak eddigi eredményeit*. Beszámolt arról, hogy a berlini egyetem pedagógiai katedrájához kapott beosztást. Vezetője König professzor. Nyelvvizsgájának sikeres letétele után Diesterweg pedagógiai munkásságát választotta disszertációjá témájává.

Kutatásainak első fázisa volt, hogy fel dolgozza a Diesterwegre vonatkozó magyar

anyagot. Ezzel kapcsolatban több korabeli sajtó- és folyóiratpublikációt talált. Mindedig azonban nem sikerült felkutatni D. válogatott pedagógiai tanulmányai első kötetének magyar nyelvű kiadását. Kutatásai második feladatának tekinti D. hagyatékának a feldolgozását. Ennek a munkának a megkezdésekor azonban nyomban kiderült, hogy a kéziratos hagyaték jelenleg nem az NDK-ban, hanem a Német Szövetségi Köztársaságban, pontosabban Mainefrankfurtban van. Ez a tény nagymértékben megnehezíti a kutatómunkát. Azonban megvan a remény arra, hogy ha rövid időre is, kutatásokat folytasson a mainefrankfurti anyagban. Annál inkább reméli ezt, mert a német pedagógia D. munkásságát egyre fokozottabban kezdi megbecsülni. Kevésbé mondható azonban ez el magyar vonatkozásban. Bár egyre több adat kerül elő annak bizonyítására, hogy a korábbi időkben D. eredeti, német nyelvű műveit szélesebb körökben is használták hazánkban.

A beszámolóhoz a bizottság tagjai többen hozzászóltak. Jansz Béla kiemelte a D. kutatások jelentőségét a magyar neveléstörténet szempontjából, majd fölhiívta az előadó figyelmét D.-nek az erdélyi szász és a felvidéki német iskolákra gyakorolt hatására vonatkozóan. Földes Éva megemléltette az 1966-os jubileumi évfordulóra való felkészülés szükségességét, majd hangoztatta, hogy D.-nek a hatását illetően bizonyos elhatárolásra van szükség: elsősorban a magyar iskolázásra gyakorolt hatást kellene kutatni. Farkas Márton a szarvasi tanítóképzővel kapcsolatos kutatásokra utalt és kiemelte Benka Gyula munkásságának a tanulmányozását. Simon Gyula elmondotta, hogy érdemes megnézni Tóth Lajosnak Benka Gyuláról írott tanulmányát, mert az bizonyos vonatkozásban D. forrásokra is utal, továbbá szerinte kutatni kellene az egri- és jászberényi tanítóképzők levéltári anyagában. Az utóbbival kapcsolatosan különösképpen hangsúlyozta a szolnoki levéltár idevonatkozó anyagának a jelentőségét. Kóte Sándor felhívja Lantos István figyelmét az esztergomi tanítóképző levéltári anyagának a kutatására, továbbá Kemény Ferenc művére, amelyben bemutatja a német pedagógiának a magyar nevelésügyre gyakorolt hatását. Zibolen Endre a győri tanítóképző történetének (Scherer) jegyzetanyagában meglévő forrásokat említi, majd megállapítja, hogy a hatás szempontjából a kapcsolatoknak csak néhány típusát szükséges kiemelni.

Az Albizottság ezután — második napirendi pontként — Vág Ottónak a *nemzetközi munkásmozgalom közoktatáspolitikai és pedagógiai törekvéseivel foglalkozó potzdami konferenciájáról* szóló beszámolóját hallgatta meg. (V. O. mint meghívott előadó vett részt 1964. november 25—27 között rendezett kon-

ferencián.) Az előadó ismertette a konferencia lefolyását, amelyen mintegy 60 meghívott kutató vett részt. Az NDK szakemberein kívül kilenc tudományos kutató képviselte a szocialista országokat. A konferenciát azért tartották éppen Potzdambban, mert itt működik az NDK Közoktatásügyi Minisztériumának Tudományos Tanácsa által létrehozott kutatói munkaközösség, Gerd HOENDORF professzor vezetésével. A konferencia bevezető előadását HELMUT KÖNIG egyetemi tanár tartotta „A forradalmi német munkásmozgalom művelődéspolitikai és pedagógiai hagyományainak jelentősége az egységes szocialista művelődési rendszer felépítése szempontjából” címmel. A bevezető előadás után ROBERT ALT előadása következett. Alt professzor áttekintette a német munkásmozgalom nevelési, pedagógiai törekvéseit. Előadását vetített képekkel (dokumentumokkal) illusztrálta. Az első napon két problémátörténeti előadás is elhangzott: IGNACY SZANTAWSKI „Marx Károly hatása a szocialista didaktika tudományos modelljére” címmel, a másik pedig HERBERT FLACH „Az öntevékenység fogalma és lényege a német munkásmozgalom pedagógiájában” címmel tartott előadást. Mindkét előadás nagy érdeklődést és élénk vitát váltott ki. A konferencia második napján elsősorban a nemzetközi munkásmozgalom kérdéséről, az egyes országokban jelentkező törekvésekről, a különböző országok munkásmozgalmi közötti kapcsolatok problémáit tárgyalták meg. Érdeklődéssel hallgatták a konferencia résztvevői JOSEF CACH „A csehszlovákiai munkásmozgalom iskolapolitikai és pedagógiai hagyományai című előadását, továbbá ugyancsak ehhez a témakörhöz kapcsolódó ERVIN KOUKAL előadását: „A fiatal tanítószáz nyári konferenciái Csehszlovákiában a 30-as években, mint a baloldali pedagógusok ideológiai fórumai” címen. Igen érdekes előadást tartott CHRISTA LEITOLD: „A szovjet pedagógia és a szovjet iskolarendszer felépítése tapasztalatainak hatása a német forradalmi munkásmozgalom pedagógiájára és iskolapolitikájára”. Az előadó ugyanis számos fontos — eddig alig vagy egyáltalán nem ismert — tényről közölt a szovjet pedagógiának a német munkásmozgalomra gyakorolt hatásáról, a szovjet pedagógusok és a német kommunista pedagógusok kapcsolatáról. Ehhez a témakörhöz kapcsolódott SZOKOLOVA előadása is KRUPSKÁJÁRÓL. Az egyes országok munkásmozgalmi közötti kapcsolatok kérdését tárgyalta ZSECSÓ ATANASZOV, aki a német munkásmozgalomnak a bolgár munkásmozgalom pedagógiai és iskolapolitikai törekvéseire gyakorolt hatását elemezte előadásában. Kapcsolódott ehhez a témakörhöz V. O. előadása is, amelyben a magyar Tanácsköztársaság közoktatáspolitikájának a korabeli külföldi forradalmi mozgalmakkal való kapcsolatait elemezte. Előadásokat tar-

tottak továbbá a konferencián ARTUR MEIER, GEORG SCHELZER, WERNER LANGBECKER, HANS BRUMME, PAUL MITZENHEIM, EDIT BERNSDORF, KARL-HEINZ EISEN, RICHARD MÜLLER. A konferencia záró előadását Gerd HOENDORF tartotta „A szocialista iskola a német forradalmi munkásmozgalom pedagógusainak nézőpontjáról” címmel. A potzdami konferencia jelentőségét növeli az a tény is, hogy ráirányította a szocialista országok neveléstörténeti kutatóinak a figyelmét a munkásmozgalom pedagógiai és közoktatáspolitikai törekvéseinek tudományos kutatására és feldolgozására.

Az Albizottság VÁG OTTÓ beszámolóját tudomásul vette.

Az ülés következő napirendi pontjaként BAJKÓ MÁTYÁS kéthetes *csehszlovákiai tanulmányútjáról* számolt be, amely 1964 decemberében került sor. A beszámoló elsősorban azokat a levéltári kutatásokat ismertette, amelyeket az előadó a pozsonyi liceum levéltárának reformkori anyagával kapcsolatban folytatott. A kéziratok források közül többek között a következő dokumentumok cédulázására került sor:

„Az evang. tudós iskolák szerkezete Magyar Honban” K. sz. 156. D. sz.: 2

„Ordo audendarium disciplinarum” K. sz.: 48.

„Biografiam Professorum et Docentium Lycei ab. anno 1832.” K. sz.: 49.

„A professzori kar 1841-es reformjavaslata. Protokollum.” K. sz.: 49.

E néhány fontos kézirat és több más levéltári adalék feldolgozása jelentős mértékben hozzájárul a reformkor nevelésügyével kapcsolatos hazai kutatásaink kiegészítéséhez. Különösen a zayugróci tantervvel kapcsolatosan látunk tisztábban a pozsonyi liceum reformkori anyagának a kutatása eredményeként.

Az Albizottság a beszámoló tudomásul vette és hangsúlyozta a csehszlovák neveléstörténészekkel való kapcsolatos továbbfejlesztését.

Ezután az Albizottság néhány fontos egyéb ügyet vitatott meg. Többek között megtárgyalta és elfogadta az Albizottság 1965. évi munkaprogramját, melynek fő témakörei az alábbiak:

1. Az egyetemes neveléstörténeti füzetsorozat kiadványai ;
2. A hazai neveléstörténeti kutatás helyzete és feladatai ;
3. Az európai szocialista országokban folyó neveléstörténeti kutatás áttekintése ;
4. Nemzetközi és hazai neveléstörténeti folyóiratszemle ;
5. Neveléstörténeti megemlékezések ;
6. A neveléstörténeti konferencia előkészítése.

Végül FARKAS MÁRTON javaslatára határozatot hozott az Albizottság a közelmúltban elhalálozott HANZÓ LAJOS, bizottsági tag hagyatékának tanulmányozására. Erre a mun-

kára az Albizottság SIMON GYULÁT kérte fel. Ugyancsak határozat született az ez évi programban szereplő: „A hazai neveléstörténeti kutatás helyzete és feladatai” témakörnek az

Osztályközleményekben való közzétételére. A téma kidolgozására FÖLDES ÉVA bizottsági tagot kérte fel az Albizottság.

BAJKÓ MÁTYÁS

A 70 ÉVES JAUSZ BÉLA KÖSZÖNTÉSE AZ AKADEMIÁN

Az MTA Neveléstörténeti Albizottsága JAUSZ BÉLA 70. születésnapja alkalmából 1965. február 15-én az Akadémia Képes Termében ünnepi ülést tartott. Az ülésen részt vettek az MTA Pedagógiai Bizottságának, Nevelésméleti Albizottságának, valamint Módszertani Albizottságának egyes tagjai is. Képviseltette magát az ülésen a Magyar Tudományos Akadémia II. Osztálya, a Művelődésügyi Minisztérium Egyetemi Főosztálya, az Országos Pedagógiai Intézet, a Széchenyi Könyvtár és a Pedagógiai Könyvtár. A meghívottak között több olyan neveléstörténész is volt, aki nem albizottsági tag.

Elsőnek MÁTRAI LÁSZLÓ osztálytitkár, a Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztálya nevében köszöntötte Jausz Bélát. Méltatta az ünnepelt pedagógus személyiségének két világháborút átívelő pályáját, melynek legnagyobb értéke: generációk nevelése. Ennek a nevelői tevékenységnek különös vonása, hogy amikor annyian megtorpantak, hitüket veszítették, félreálltak Jausz Béla újra tudta kezdeni. A felszabadulás után a legkülönbözőbb posztokon bizonyította be, hogy az igazi pedagógus nem öregszik meg, hogy az igazi nevelői egyéniség fiatal marad. Ezután elismeréssel

adózott az Albizottság elnöki tisztében szerzett érdemeinek. Majd végül az osztály nevében támogatásáról biztosította az ünnepeltet.

Ezután SIMON GYULA az MTA Neveléstörténeti Albizottságának titkára köszöntötte Jausz Bélát. Mint a nevelők nevelőjét üdvözölte, akinél az egyéniség legbensőbb sajátja: a mértéktartás, az izlés, a puritanizmus, a bölcs pedagógiai szemlélet. Majd mint az Albizottság elnökének munkásságát méltatta. Elismeréssel szólt arról az egy évtizedről, mely idő alatt Jausz Béla a Bizottság élén működött, széles szakmai látókörrrel, utolérhetetlen frissességgel és fiatalsággal irányítva annak munkáját. Ezután tudományos érdemeit méltatta. Üdvözlő beszédét Hemingway-től vett idézettel zárta: Igen nagy szükségünk van Rád, nagyon sokat akarunk még Tőled tanulni.

Végül átnyújtotta az Albizottság ajándékát: a munkára nevelés hazai történetéről készült tanulmánykötet első példányát — díszes bőrkötésben.

Az ünnepi ülés második részében FÖLDES ÉVA előadása hangzott el a magyar neveléstörténetírás felszabadulás utáni fejlődéséről. Az előadás nyomtatásban megjelenik.

B. M.

FELSŐOKTATÁSI DIDAKTIKAI-METODIKAI ANKÉT

Január 8—9-én kétnapos felsőoktatási didaktikai-metodikai ankétot rendezett a *Felsőoktatási Pedagógiai Kutatócsoport*. Az ankét tárgya az előadók és a szemináriumok (gyakorlatok) viszonyának problémája volt. A bevezető referátum után, mely a kérdés-feltevés értelmezésével foglalkozott, különböző egyetemek és főiskolák e témakörben dolgozó oktatói tartottak referátumokat és

korreferátumokat. Az első nap délelőttjén az előadások és szemináriumok viszonyának, kölcsönös kapcsolatának, arányának problémáiról, délután az előadások kérdéseiről, a második napon pedig a szemináriumok és gyakorlatok funkciójának, típusainak, szervezésének és vezetésének kérdéseiről volt szó. Az ankét anyaga későbbi időpontban publikálásra kerül.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK ÉS FOLYÓIRATOK

Acta Universitatis Debreceniensis ... Tomus X. Series Paedagogica. 1964. Series II. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 117 l.
ELKONYIN, D. B.: Gyermeklélektan, Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. l.
GUNST PÉTER, JEMNITZ SÁNDOR, MÁRKUS LÁSZLÓ: Egyetemes történelmi kronológia, II. Szerk. PAMLÉNYI ERVIN, Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 379 l.

KALMÁR MÁRTON: Daloló ifjúság. Az általános iskolák haladó énekkarai számára. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 96 l.
Magyar Pszichológiai Szemle. Főszerkesztő GEGESI KISS PÁL, technikai szerkesztő LÉNÁRD FERENC. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964. 3. sz. 329—512. l., 4. sz. 513—644. l.

- MAKAY GUSZTÁV: Irodalomtanítás. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 280 l.
- MENCINSZKAJA, N. A., KALMIKOVA, Z. J., JAKOBSZON, P. M.: Az ismeretek alkalmazása a tanulók iskolai gyakorlatában. A Pszichológia a gyakorlatban sorozat 2. kötete. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964. 1.
- MÉSZÁROS ISTVÁN: A középkori nevelés. Egyetemes neveléstörténet. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 1.
- Az Országos Pedagógiai Könyvtár Évkönyve, 1962. Szerk. WALDAFFEL ÉSZTER, KONDOR IMRE, Ujczné Orbán Magda. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 125 l.
- A Pedagógia Időszerei Kérdései Külföldön. (szerk. ILLÉS LAJOSNÉ). Budapest, Tankönyvkiadó, 1964.
- Az oktatógép és az oktatás programozása; 64 l.
- A felnőttoktatás lélektani problémái. 43 l.
- Társadalomlélektan és pedagógia. 1.
- Pedagógiai Közlemények a budapesti Műszaki Egyetem oktatási osztálya kiadása. Felelős szerkesztő PÁLFI PÁL. 1964. 2. szám 107. l.
- SUCHODOLSKI, BOGDAN: A jövőnek nevelünk. Ford. Besnyő Miklós. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 541. l.
- SZÁVAI NÁNDOR: Jean-Jacques Rousseau. Egyetemes neveléstörténet. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 1.
- Tanítóképző Intézetek Tudományos Közleményei, I. és II., 1963. és 1964. (szerk. KISS LAJOS és KISS TIHAMÉR). Debrecen, Alföldi Nyomda, és 264. l.
- TYERSZKIJ, V.: A klubmunka és a játék Makarenko közösségében. Ford. HORVÁTH GYÖRGY, Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 244. l.
- VASZKÓ MIHÁLY: Munkalélektan. Budapest 1964. 1.